

Schildwacht voor de Hoofdwacht

Sinds kort heeft de Hoofdwacht er een blikvanger bij: een huzaar, die de oude functie van de hoofdwacht verbeeldt. Hij is vooral bedoeld voor de kinderen. Maar hij kan ook voor de deur als blikvanger dienst doen.

De hoofdwacht rond 1870 met echte huzaren op de trappen

Haarlemse dodendansen zijn géén dodendansen

In Haarlem hebben we twee voorstellingen die met de naam "dodendans" aangeduid worden.

Als eerste bij de gravenportretten in het stadhuis "de dodendans van de Hollandse graven", zoals onder meer beschreven in het boek "De Haarlemse gravenportretten" van Wim van Anrooij uit 1997 en in het naar aanleiding van dit boek geschreven artikel in het Haarlems Dagblad van 26 juli 1997 door Homme Siebenga.

De tweede is de gevelsteen "de dodendans", welke na restauratie geplaatst is in de gevel van de nieuwbouw in de Nieuwe Spaarnwouderstraat. Deze steen die oorspronkelijk in het daar gesloopte pand nr. 16 zat, werd bij de sloop door de Stichting Geveltekens Vereniging Haerlem van de toenmalige eigenaar van dat pand gekocht, gerestaureerd en herplaatst in de nieuwbouw. Deze steen staat onder meer beschreven in het boek "Gevelstenen van Haarlem" van Peter van Graafeiland en Theo Bottelier uit 1994.

Waarom moet een voorstelling voldoen om een dodendans te zijn?

In het boek van D. Th. Enklaar, "De dodendans, een cultuurhistorische studie" uit 1950 wordt de dodendans als volgt gedefinieerd: "de dodendans is een zinnebeeldige voorstelling van de macht van de dood over het menselijk geslacht, waarbij een aantal personen, die alle standen, elke leeftijd en beide geslachten vertegenwoordigen, een reidans vormen met figuren, die de dood verbeelden". Dat het hier zal gaan over drie standen, lijkt duidelijk. Het boek "De middeleeuwse ideeënwereld. 1000-1300", van Manuel Stoffers (Hilversum 1994), pagina 281, geeft aan dat het toentertijd ging om drie standen. Dat zijn de geestelijkheid, de wereldlijke macht en de boeren en/of burgers. Een standaardwerk over deze ideologie is G. Duby, *Les trois ordres ou L'imaginaire du féodalisme* (Parijs 1978).

Eén van de mooiste voorbeelden van een dodendans is wel de dodendans in de Marienkirche in Lübeck uit het jaar 1643. Daarop zijn duidelijk de paus, de keizer en de burgers herkenbaar, de beiden geslachten zijn vertegenwoordigd

Voorstellingen als deze worden soms te snel 'dodendans' genoemd. Maar past die aanduiding wel? Thon Fikkerman en Henk Michels houden het begrip en deze twee voorstellingen tegen het licht.

De dodendans in de Marienkirche in Lübeck uit het jaar 1643

en men danst hand in hand samen met de dood. De twee Haarlemse dodendansvoorstellingen voldoen niet aan de bovengenoemde voorwaarden. Er wordt niet gedanst, beiden geslachten zijn niet vertegenwoordigd en men heeft geen contact met elkaar.

Hoe moeten we de Haarlemse voorstellingen dan wel benoemen?

In het stadhuis is de dood het laatste paneel van de gravenstukken. De tekst op dit paneel luidt:

*Die Doot seijt tot den Heeren;
Ghij Hollandsche graven hier al ghemeene,
Ghij gravinne, ghij voochden, die sijt voorleden,
Daer en isser ghebleeven thants uwer geene
Maer sijt an mijnnen dans getreden
Nu ghij regeert hebt beij lant en steden.
Men weet dit thans wel altemalen:
Ist al gheschiet na recht en reden,
Soo moochdij voor Godt u loon nu halen;
Ist oock soo niet, soo salt falen.
Want heeft gunst of haet dat recht verkeert,
Soo moetij met pijnnen dat nu betalen;
Ja, ghij had voor pelgrim veel bet gaen dwalen
Dan ghij u landen hebt soo gheregeert.*

Weliswaar wordt er in deze tekst gesproken over een dans, maar dan bedoeld als men moet nu naar de pijpen van de dood dansen of is ondergeschikt geworden aan de dood. Dit heeft niets te maken met de dodendans zoals hiervoor besproken. Het is ter afsluiting van de serie in feite het aangeven van de moraal, dat als je binnen je stand niet juist geleefd of gehandeld hebt dan wordt je daar na je dood op afgerekend. Dit in tegenstelling tot de heraut die de serie opent en lof spreekt ter ere van de graven (de wereldlijke macht).

Her is naar onze mening dan ook beter dit paneel voortaan aan te duiden als "De afrekening".

De gevelsteen is gezien het voorgaande te gemakkelijk tot een dodendans bestempeld. Wanneer en hoe de steen aan

zijn naam komt is niet bekend. Voor zover na te gaan is de eerste vermelding van deze steen te vinden in het boek van F. Allan in 1884. Het leuke is dat daar de steen genoemd wordt als de "zoogenaamden dodendans".

In het reeds genoemde boek van Bottelier en Van Graafeiland schrijven zij dat de dood vertegenwoordigers van alle rangen en standen met zich "voert". Maar dat is niet juist. De figuren staan los van elkaar en er wordt ook niet gedanst. Alle vier de figuren hebben een statische houding. De conclusie is dan ook dat we hier niet te maken hebben met een dodendans maar met een gesprek tussen de standen, waarbij de boer aangeeft dat de wereldlijke en geestelijke macht wel bestuurt maar dat ze niet zonder hem kunnen, waarbij de dood aangeeft dat ze uiteindelijk alledrie gelijkelijk zullen worden afgerekend op hun daden. Zullen we deze steen voortaan dan maar benoemen als "De drie standen".

Dit zou betekenen dat ook de gevelsteen die zich in Tilburg bevindt en die eind 19e eeuw is gemaakt een andere naam moet krijgen. Deze steen, gemaakt door de Haarlemse beeldhouwer Jan Verdonk, is volledig gebaseerd op de Haarlemse steen. Hetzelfde geldt voor de in lindenhout gesneden voorstelling van de gevelsteen die in 2006 is gemaakt door de heer Mart Janssen uit Heelsum. Deze werd tentoongesteld in de Hoofdwacht tijdens de open monumentendagen in 2006 en is een exacte kopie van de Haarlemse steen.

Aardig is nog om te vermelden dat in "De Haarlemse Bloempjes", een bloemlezing uit een zeventiende-eeuwse liedboekreeks, het lied Doodendans voorkomt. Daarbij is een prent afgedrukt waarvan de oorsprong niet bekend is, maar wel kan worden aangeduid als een dodendans. Zo blijft er dus voor Haarlem toch nog wat over.

*Thon Fikkerman en Henk Michels
Adviseur en bestuurslid van de Stichting Geveltekens
Vereniging Haarlem*